

33. 17. Yüzyıl âşıklarından Gevherî'nin şiirlerinde ateş metaforu**Aslı BALI¹****APA:** Bali, A. (2023). 17. Yüzyıl âşıklarından Gevherî'nin şiirlerinde ateş metaforu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 598-624. DOI: 10.29000/rumelide.1369541.**Öz**

Ateş, insanlık tarihinin ve kültürünün değişip gelişmesinde önemli roller üstlenir. Ateşin insan hayatındaki yeri ve önemi zamanla edebî eserlerde yer almasını sağlamıştır. Âşık şiirinde de çeşitli ve geniş çağrışımlar yüklenen metaforlardan biri ateştir. Gerek yakıcılığı, rengi, parlaklığı yönünden gerekse ısı ve aydınlık kaynağı olarak âşık ve sevgili ile ilgili farklı hallerin ifadesinde özellikle aşkı ve ayrılık acısını anlatmada sıkça kullanılır. Metin merkezli yöntemle inceleme yapılan bu çalışmada Gevherî'nin şiirlerinde tespit edilen ateş ve ateşle ilişkili söz varlıklarını içeren örnekler incelenmiştir. Bu örnekler; Şükrü Elçin tarafından yayımlanan ve ekleriyle birlikte 945 şiirden oluşan Gevherî Divanı'na ek olarak, Harid Fedai'nin kişisel kütüphanesinde bulunan bir cönkte yer alan Gevherî'ye ait 54 şiirin yanı sıra bir 19. yüzyıl el yazma mecmuasında yazıya geçirilen ve Gevherî'ye ait olduğu düşünülen 7 şiir incelenerek tespit edilmiştir. İncelenen şiirlerde ateş metaforu ve bu metafor ile ilgili çağrışımlar tespit edilmiş, ateşin diğer kelimelerle olan anlam ilgileri de dikkate alınarak, ateş etrafında şekillenen benzetme ve hayal unsurları değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen şiirlerde yer alan ateş metaforunun daha çok ateşin acı veren, tüketen, yakan, yok eden anlam alanı içinde kullanıldığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: XVII. yüzyıl, Âşık şiiri, Gevherî, ateş, yanmak**The metaphor of fire in the poems of Gevherî, one of the 17th century minstrels****Abstract**

Fire plays an important role in the change and development of human history and culture. The place and importance of fire in human life ensures that it is also included in literary works over time. One of the metaphors in the minstrel poetry, which is also loaded with various and broad connotations, is fire. It is often used in the expression of different states related to the lover and the lover both in terms of its burning, color, brightness and as a source of heat and light, especially in describing love and the pain of separation. In this study, which was examined by text-centered method, examples containing fire and fire-related lexical assets identified in Gevherî's poems were examined. These examples are; In addition to the Gevherî Divan, which was published by Şükrü Elçin and consisted of 945 poems with its annexes, 54 poems belonging to Gevherî in a cönk in Harid Fedai's personal library, as well as 7 poems written in a 19th century manuscript magazine and thought to belong to Gevherî were examined and identified. In the poems examined, the metaphor of fire and the associations related to this metaphor were identified, and the analogy and imaginary elements shaped around fire were evaluated, taking into account the relevance of fire to other words. It is seen that the metaphor of fire

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı ABD (Mersin, Türkiye), asliagcalar@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7677-2563 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369541]

in the poems analyzed within the scope of the study is mostly used within the meaning field of fire that hurts, consumes, burns and destroys.

Keywords: XVII. century, minstrel poetry, Gevherî, fire, burn

Giriş

Âşıklık geleneğinde, XVII. yüzyıl nitelik ve nicelik bakımından büyük şairlerin yetiştiği geleneğin altın çağı da denilen bir dönemdir. Âşık edebiyatı bu yüzyılda sınırları belirlenmiş, gelenekleri oluşmuş, kendine özgü kuralları yerleşmiş bir olgunlukla karşımıza çıkar (Artun, 2019, s.308). Bu dönemde öne çıkan âşıklardan biri de Gevherî'dir. Gevherî'nin şiiirleri XVII. yüzyılın ortalarından başlamak üzere XIX. yüzyıla kadar Anadolu, Rumeli ve Azerbaycan'da kaleme alınmış mecmua, cönk ve kitap sayfalarındaki yerini almıştır. Ayrıca, Gevherî'nin şiiirlerine kendi çağdaşlarının yanı sıra kendisinden sonra gelen şairlerin de nazireler söylemiş olmaları, onun etkisini ve ününü göstermesi bakımından önemlidir (Elçin,1998, s. 17-19).

Gevherî çok üretken bir âşıktır. Literatüre geçmiş bini aşkın şiiiri bulunan aşığın bazı şiiirlerinde tekrara düşmüş olması da bu nedenledir. Bununla birlikte şiiirleri incelendiğinde kendi döneminde iyi bir eğitim aldığı görülür. Şiiirlerinde hem aruz hem hece ölçüsünü kullanan Gevherî'nin hece ölçüsüyle söylediği şiiirlerinde âşıklık geleneğine uygun biçimde koşma ve semailere rastlanır. Bu şiiirlerinde zengin bir dil kullandığı görülür. Âşığın aruzla kaleme aldığı "divan", "kalenderî", "gazel", "semai" ve "müstezat" biçiminde şiiirleri de vardır. Gevherî, gerek heceyle gerek aruzla yazdığı şiiirlerinin çoğunda geleneğe uygun olarak beşeri aşk temasını işlemiştir.

Gevherî de her âşık gibi bir güzele vurgundur. Sevgiliye kavuşmak onun başlıca emeli, ülküsüdür. Fakat sevgiliye ulaşmak kolay değildir, sevgili, âşığa birçok engel çıkarır. Bu engellerden biri "rakip" ise diğeri zamanı pençesine almış olan "ayrılık" tır. Bu iki engelin yanı sıra sevgilinin vefasızlığı, cefası ve merhametsizliği ile karşılaşan âşık çoğu zaman çaresizdir. Gevherî'nin, yaklaştığı zaman kaçan sevgiliden, rakipten, zamandan ve felekten şikâyet etmesine rağmen şiiirlerinde aşkın peşinden koşmaya devam ettiği görülür (Elçin, 1998, s. 18).

Tasavvuf terimleri sözlüğünde ateş maddesinin karşılığında "nâr, od, cehennem, aşk, sevgi harareti, muhabbet alevi, aşk ateşi" (Uludağ, 1996, s. 63) sözcükleri yer almaktadır. Ansiklopedik divan şiiiri sözlüğünde, "ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ıstırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar. Ateş gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Âşık gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünden gözyaşı yani su akıtır. Ama o ateş asla sönmez. Ateşin yanında sudan başka bir de hava vardır. O da ah şeklinde ateşi arttırır. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve âşığın aşk ateşiyle yanması hâli, tıpkı için için yanan bir muma benzetilir. Sevgilinin yanağı ve dudağı rengi dolayısıyla da bir ateştir. Yakıcı özelliği buradan gelir" (Pala, 2004, s. 41) şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

Ateşin İslam'daki yerine Kur'an-ı Kerim'den yola çıkarak değinmek mümkündür. Kur'an'da ateş, üç şekilde kullanılır: "1. Isı ve ışık kaynağı olan duyu ile algılanan ateş. 2. Mutlak manada hararet ve cehennem ateşi. 3. Bozguncu siyasetten kinaye olarak kullanılan savaş ateşi." (Tanyu, 1991, s. 55). Orta Asya ve Sibiryta mitolojilerinde ateşin gökten geldiği inancı vardır. Ateş aynı zamanda göğün, güneşin ve ışıklı dünyanın bir sembolüdür (Ögel, 1971, s. 55). Bachelard (1995), Ateşin Psikanalizi adlı eserinde, ateşi, her şeyi açıklayabilen ayrıcalıklı bir varlık olarak tarif eder. Ona göre ateş iyi ile kötüyü aynı açık

seçiklikle kabul ederek hem cennette parıldar hem cehennemde yanar. Bu özelliği ile evrensel bir açıklama ilkesidir (s.13). Hem çok özel hem çok genel olan bu ifade aslında yaşam ile ölümün birleştiği bir karmaşayı içerir. Ateş, aynı zamanda cezanın ve kötülüğün simgesi, ululuğun ve yüceliğin de göstergesidir. İnsanlar tarafından kabul görmüş birçok inanç sisteminde ya ateşten bahsedilir ya da ateşle ilgili bir inanışın var olduğu görülür. Ateşin, inanç boyutunda caydırıcı ve yakıcı özelliği dolayısıyla acı verici olması vurgulanır. Bazı dinlerde ateş, tanrısal bir gücün boyutunun ne derece üstün olduğunun anlaşılmasına yardımcı olan bir araç olarak anlatılır. Ateş, şifa ritüellerinin, falcılığın, kurşun dökmenin de önemli öğelerinden biridir. Türk dünyasında ateşin kavramsallaştırılması ve bir kültür ögesi olarak maddi alandan manevi alana, nesnel dünyadan sözel dünyaya geçişi ve halk bilgisi ürünlerinde edebi alanda kullanımı oldukça yaygındır.

Dünyada en büyük imge yaratıcılarından biri ateştir (Bachelard, 2008, s.23). Ateş, yanıcılığı, yakıcılığı, dumanı, ısıyı, ışığı, aydınlatıcılığı gibi maddi bir takım özellikleriyle birlikte temizleyen, arındıran, kötü ve kötülükleri yok eden veya uzaklaştıran bazen kutsal bir nesne bazen de ilahi bir varlık olarak algılanan bir metafordur. Bu metafor ayrılığı, aşkı, aşığı, sevgiliyi, rakibi anlatmada sık sık tercih edilir. Bu tercihlerde ateşin farklı kavram ve nesnelere de ilişkisinden yararlanır. Örneğin âşıktaki aşk ateşinin büyüklüğü ve yakıcılığı bazen kıyafetlerle ilgi kurularak anlatılır. Ateşten kıyafeti âşık giydiğinde aşığın yanışı anlatılırken sevgili giydiğinde aşığı yakışı ifadesini bulmuş olur (Nayir Ekinci, 2017, s. 407).

İlk zamanlardan günümüze kadar ateşe yüklenen anlamlar, ateşi hayatın her alanında karşımıza çıkarır. Gevherî'nin de şiirlerinde sıklıkla ateş metaforunu kullanılmış olması şaşırtıcı değildir. Âşık Gevherî'nin şiir dünyası belirli tema, kavram, motif ve semboller çevresinde örülmüştür. Söz konusu motif ve semboller Âşık Edebiyatı'nda kullanılan unsurlar olmasına rağmen birçoğunda Divan Edebiyatı'nın etkisi sezilmektedir. Çalışma çerçevesinde incelenen ateş kavramı ile ilgili motif, sembol ve simalar ilgi çekicidir. Âşık şiirinde ateş metaforunun ve aşk kavramının önemli bir yeri vardır. Ateş, bazen soyut anlamıyla, bazen de daha gerçekçi ve halk geleneğine daha yakın özelliği ile Gevherî'nin şiirlerinde yer almaktadır. Bu kullanım zenginliği aşığın söz ustalığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma kapsamında Gevherî'ye ait olduğu düşünülen 1006 şiir incelenmiştir. Gevherî'nin şiirlerinde "ateş" metaforu ile ilgili kullanımları, anlam ilişkileri ve kullanım sıklığı göz önüne alındığında; ateş-ayrılık, ateş-aşk, ateş-sevgili, ateş-âşık, ateş-rakip biçiminde sınıflandırmak mümkündür: Bu sınıflandırmada incelenen şiirler içinde tespit edilen örneklerden konuya açıklık getirmeye yetecek kadarı çalışmada kullanılmıştır. Ancak çalışmanın daha sonraki çalışmalara katkı ve kolaylık sağlaması amacıyla tespit edilen diğer örnekler de çalışmanın sonunda ekler bölümünde yer almaktadır.

1. Ateş-Ayrılık

Ateş, yaratılışı ve ilk defa kullanılışı açısından son derece merak edilen bir varlık olmuştur. Ateşin görünüşü, insan hayatı için fayda sağlayıcı işlevleri, yok ediciliği gibi özellikleri, insan zihninde ateşin gizemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Bu yüzden insanoğlu ateşin gizemini aralamak ve ateşe dair merak edilenlere açıklamalar getirmek için birtakım anlatılar ortaya koymuştur. Özellikle yaratılış mitlerinde ateşin varlığı belirgindir. Ateş, yalnız yaratılış mitlerinde değil, aynı zamanda eskatolojide, yani dünyanın yok oluşunu anlatan mitlerde de varlığını göstermektedir. Söz konusu mitlerde ateş, yakıcılığı ve yayılarak yok ediciliği ile ön plandadır. Eliade (1993), dünyanın birçok kültüründe bütün kâinatın ateş aracılığıyla yok edileceği konusunda inanışlar bulunduğunu ifade eder (59-60). Bu bağlamda şiirlerde anlatılan ayrılık da aşığı tüketen, yok eden bir süreç olarak mitlerdeki anlamına paralel bir biçimde karşımıza çıkar.

Ateşle ayrılık ilişkisi şiiirlerde baskın biçimde öne çıkmaktadır. Bu anlamda Gevherî'nin şiiirlerinde “nâr-ı firkat, nâr-ı hasret, nâr-ı hicran, nâr-ı firak, hasret nârı, ayrılık nârı, ayrılık ateşi, ateş-i hicr, ateş-i firkat, ateş-i hicran, ateş-i firak, hicran ateşi, hasret ateşi, hicr ateşi, hicr odu gibi tamlamalarla ateş ve ayrılık arasındaki derin anlam ilişkisinden sıklıkla yararlanılmıştır.

Gevherî, çoğu zaman ayrılığın acısını, ateşin vermiş olduğu acıya benzetmiştir. Âşığa merhamet etmeyen sevgili, âşığın helâk olmasına sebep olmuştur. Âh ve duman da ateşle beraber kullanılan kavramlardır. Ayrılık ateşi o denli etkili olmuştur ki aşağıdaki dörtlüklerde ifade edildiği gibi âşığın ettiği âhlar göklere kadar çıkmış, dağların başına duman olmuştur.

Zerreçe şânında yok mu müreccet
Nice oldu arada ezelki ülfet
Helâk etti beni bu *nâr-ı firkat*
El-insaf efendim meded el-insaf (Elçin, 1998, s. 76).

Firakın ateşi cismimi yaktı
Ahımın odları göklere çıktı
Hasretli gözümde kanlı yaş çıktı
Anınçün sahrâlar umman oldu gel (Elçin, 1998, s.151).

Gevherî, sevgiliye duyduğu hasretle ateşler içinde yandığını pek çok dörtlükte dile getirmiştir.

Dem-be-dem eflâke çıkar figanım
Söyünmez *ateş-i şeb-i hicranım*
A benim lebleri dürr ü mercanım
Görüp âşıkları mecnun edersin (Karasoy vd, 2017, s.12).

Ko gamdan derûnum gamgüsar olsun
Ateş-i hicrinle sinem nâr olsun
Olursa sen gibi şivekâr olsun
Gönül gayrısile etmez imtizac (Elçin, 1998, s.37)

Farı değil gönül bu işden farı
Yaktı vücudumu ayrılık nârı
Beni hakikaten sevmeyen yâri
Bir dahi sevmeyim tövbeler olsun (Elçin, 1998, s.287).

Âşık edebiyatında sıkça karşılaşılan unsurlardan biri de felekten şikâyettir. Gevherî de aşağıdaki dörtlülüklerde ateşte yanmasının yani sevgilisinden ayrı olmasının sebebi olarak feleği görmektedir.

Gidi felek ömrün sökerim demiş
Hasret nârı ile yakarım demiş
Mansûr'umdur gelsün çekerim demiş
Kurmuş ol zülfünün dârı semtine (Elçin, 1998, s.68-69).

Kime dâd eylesem senin elinden
 Sevdğimden ayrı düşürdüm felek
 Yandı bu vücüdüm *hicran* elinden
 Kebab idüp bağrım bişürdün felek (Elçin, 1998, s.136).

Gevherî der ki sen dahi bulasın
 Aldırıp yârini yârsız kalasın
 Sen de benim gibi mecnun olasın
Yaktın vücudumu *nâr* ittin felek (Elçin, 1998, s.136).

Gevherînin şiirlerinde sözü geçen ayrılık bazen mekânsal bir ayrılıktır. Yani Gevherî sevgilisine uzak olmaktan dolayı dertlidir. Bazen ise sevgilinin âşığa yüz vermemesinden onu istememesinden kaynaklanan bir ayrılıktan söz edilir. Klasik Türk şiirinden farklı olarak âşık şiirinde karşımıza çıkan sevgili, ete kemiğe bürünen bazen adı sanı da belli olan biridir. Âşık şiirinin genelinde olduğu gibi Gevherî'nin şiirlerinde de bu sevgiliye kavuşmak yani vuslat mümkündür.

2. Ateş-Aşk

Aşk bir ateştir ve o ateşe düşmek ayrıcalık belirtisidir. Bu herkese nasip olmaz, bambaşka bir hâldir. O ateşte bulunmak da âşığa ayrı bir mutluluk verir. Yanmak insana ızdırap verse de, yakıcı nesne aşkın ateşi olunca bu ızdırap mutluluk sebebi olur. Özellikle Divan Edebiyatı'nda ve Tasavvufi Türk Edebiyatı'nda can, aşkın ateşiyle yanarsa, bu onun için bir "nâr" değil, "nûr" kabul edilir. Âşık şiirinde durum biraz farklıdır. Çünkü gelenekte sevgili âşığa eziyet eden, yüz vermeyen, merhamet etmeyen biridir. Bu bağlamda âşğın aşk ateşiyle yanması sevgilinin bu özellikleri sebebiyledir.

Gevherî'nin şiirlerinde çoğu zaman aşkın kendisi âşığı yakan bir ateş olarak ifadesini bulur. Bu ateş, aşk odu, aşkın nârı, aşk ateşi, sohbet ateşi, işret ateşi, muhabbet nârı vb. tamlamalarla birlikte yanmak durumunun sebebi olarak anlatılır. Şiirlerde aşkın bizatihi kendisi âşığı yakan ateştir.

Muhabbet nârına nâil olaldan
 Yanar vücudumda sevda bir olur
 Mecnun'um mekânım sahrâ olaldan
 Bu mihr-i âlemde Leylâ bir olur (Elçin, 1998, s.385).

Dilde bir ateş var muhabbet derler
 Bu aşka esirdir etfal ve pirlar
 Bir mecnunum bilmem gezdiğim yerler
 Hâmun mudır, kühsâr mıdır çöl müdür (Elçin, 1998, s.395).

Sevgili aşk ateşiyle âşığı yakıp viran etmiştir. Âşğın gecesi de gündüzü de sevgilinin aşkıyla yanmakla geçmektedir. Sevgilinin kendini beğenmişliği ve âşığa yüksekte bakması, âşığı ateşlerde yakmaktadır.

Terkittin lütfuna lâyıklarını
 Dâim cevrin çeken sâdıklarını

Uydurup *yanınca* âşıklarını
Ateşlere *yakup* kande gidersin (Elçin, 1998, s.267).

Çoşkun çaylar gibi heman çağlarsam
Ciğerciğim *aşk oduna* dağlarsın
Sorarlarsa Gevherî niçün ağlarsın
Merhametsiz bir güzele bend oldum (Elçin, 1998, s.213).

Gevherî düşmüştür *aşkın nârına*
Dile öldür dile rahm it zârına
Dilersen berdar it zülfün dârına
O fahri der Mansür gibi dâr ile (Elçin, 1998, s.53).

Ateş metaforunun pervâneyle ilgisine ayrıca dikkat çekmek gerekir. Çünkü gerek divan edebiyatında gerek âşık edebiyatında pervânenin ateşle olan ilişkisi, âşığın sevgilisiyle olan ilişkisine benzer biçimde yorumlanmış ve şiirlerde ateş ile pervâne âşkın sembolü olmuştur. şiirlerde şem, pervâne ve ateş metaforları birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Aşağıdaki dörtlüklerde de bu unsurlar birlikte kullanılmıştır. Gevherî, sevgiliyi mum olarak kendini de pervâne olarak hayal etmiştir. İkiisi arasındaki âşk ise ateş metaforu ile karşılanmıştır.

Ol saçı Leyla'nın divânesiyim
Mecnun'u değilim ben ya nesiyim
şem'i-ruhun ben *pervânesiyim*
Giceler subha-dek düşmüşüm *nâre* (Elçin 1998: 74).

Sevgilinin âşkıyla yanan âşık, ateş etrafında dolanan pervâne ile ilişkilendirilmiştir. Âşığın içine düştüğü âşk ise ateş unsuruyla karşılanmıştır.

Tûtiye ders verir güftâr-ı dilin
Kametın tûbâdır hem nâzik belin
Bülbül idüp ruhunda gülün
Aşkın ateşine *pervâne* geldim (Elçin 1998: 191).

Aşk ateşine pervâne olan ve âşk ateşiyle yanan âşık, ciğerini yakan ateşin bağımlısı olmuştur.

Nazlı dilber senden ayru düşeli
Bülbülüm gülşende zârebend oldum
Pervâneyim *aşk oduna* düşeli
Yandı ciğerciğim *nârebend* oldum (Elçin 1998: 212).

Kaddi şemşad cismi mestane gibi
Kıya bakar kastı bu cana gibi
Kemter bendesiyim *pervane* gibi
Cemâli şem'ine yaktı gülererek (Karasoy vd, 2017, s.14).

Bârakâllah hûb yaratmış nurundan
 Ahsenül mahlûkiyn disem ol yâre
 Lebleri sim ak kırmızı yanağı
 Gönül *pervânesi* düştü bu *nâre* (Elçin, 1998, s.72).

Yukarıdaki örneklerde açıkça görüldüğü gibi aşk, aşığı yakan bir ateş olarak düşünülmüştür. Aşığın gönlüne bir güzelin düştüğü andan itibaren âşık bu aşk ateşinde yanmaya başlar. Bu ateşin aşığı yakıp erittiğini görürüz. Aşığın yanmaktan kurtulmasının tek çaresi olarak ise sevgiliyle kavuşması yani vuslat işaret edilir.

3. Ateş- Sevgili

Ateş metaforu, ayrılık ve aşk kadar sevgili ile de ilişkilendirilir. Bu ilişki bazen dolaylı olarak kurulabilir. Gevherî'nin şiirleri incelendiğinde sevgilinin doğrudan ateş ile karşılanmadığı, bunun yerine bazen sevgilinin güzelliği ya da güzellik unsurlarından birinin ateş ile bir tutulduğu görülür. Aşığı yakan sevgilinin güzelliği olur. Sevgilinin yanağı, dudağı renginden dolayı ateşle bir tutulurken, bakışı, salınışı, gülüşü de aşığı ateşlerde yakan özelliklerindedir. Sevgilinin aşığı yakan bir başka özelliği ise cevri, nazı, aşığa yüz vermeyişidir. Bazı şiirlerde ise sevgilinin bakışları sadece aşığı değil başkalarını da yani rakipleri de yakmaktadır. Böylece sevgilinin âşıkların gönlüne düşürdüğü ateş şu dörtlülüklerde ifade bulmuş olur.

Hercâisin gonce gülüm kokulmaz
 Geçen gider hatırcığım sorulmaz
 Der Gevherî mah yüzüne bakılmaz
Yakar hüsnün beni *nârdan* ziyâde (Elçin, 1998, s.41).

Didelerin giryan sine sad pare
 Divane-veş sahralarda âvare
 Bir *yakarsın* daim çevrilip *nâra*
Muhabbet şem'ine pervane misin (Karasoy vd, 2017, s.17).

Budur korkum kâf u nun(dur) gözleri
 Aman vermez *yakar* hûni gözleri
 Helâk oldu derdin-ile Gevherî
 Zira kim cihana verdi velvele (Karasoy vd, 2017, s.9).

Gel efendim *nara yakma* Gevherî dil bendeni
 Saye gibi yerlere salma garib efkendeni
 Hakipayene cüda etme garib şermendeni
 Padişahım âlem içere adımız gümlenmesin (Sararvanova,2007:1389).

Sevgilinin öfkeyle baktığı âşık haksızlığa uğramıştır. Şiirlerde daha çok “ok”a benzetilen ve aşığı yaralayan kirpikler aşağıdaki örnekte “hançer” olarak ifade edilmiştir. Bu haksızlık âşığı öyle derinden etkilemiştir ki kendini ateşlerin kapladığı bir şehir olarak hayal etmiştir.

Nâ-hak yere hançer çeküp kan dökme
Vücüdüm şehrini *odlara* yakma
Efendim hışm ile kuluna bakma
Kullar mı dayanur böyle cemâle (Elçin, 1998, s. 47).

Aşağıdaki örnekte ise sevgilinin bakışları yalnızca aşığı değil tüm cihanı yakmaya muktedirdir.

Senin bakışların âlemi *yaktı*
Akıbet bizlere kıyar bu gözler
Kaşların yay olmuş Mısır'da Şam'da
Yemen'e Hind'e hükmeder bu gözler (Elçin, 1998, s.324).

Aşığı yakan sevgilinin kaş, gözü, bakışı, yüzü, saç vb güzellik unsurları olduğu kadar nazı, cefası, eziyetidir aynı zamanda. Aşağıdaki dörtlüklerde de Gevherî sevgilisinin cevri ve cefası nedeniyle yandığını dile getirmiştir.

Kâkülünün darına ben dâima Mansur iken
Cevr ile *yaktın* vücüdüm şehrini ma'mur iken
Adl ü dâd cihanda söylenür meşhur iken
Admı hüblar içinde şimdi gaddar eyleme (Elçin, 1998, s.562).

Geh vücudum şehrini *nâr-ı cefan* eyler tebah
Rište-i nisbetle sînem çâk idersin bî-günah
Yâ seni tutmaz mı bir gün bunca yüz bin âh ü vah
Korkmadın hiç kanlı zâlim böyle mu'tad eyledin (Elçin, 1998, s.589).

Çok az örnekte Gevherî'nin sevgiliye beddua niteliği taşıyan ateş kullanımına da rastlanır. Bu kullanım aslında rakip ateş ilişkisinde daha belirgindir. Ancak Gevherî, aşağıdaki dörtlükte aşığa insaf etmeyen sevgilinin cehennem ateşinde yanmayı kendi gibi arafta kalmasını istemektedir.

Mihriban geçinür lâf ü güzâfta
Merhamet yok imiş ol bî-insafta
Cevâbın virmeyüp kalsun arafta
Meskeni ne cennet ne de *nâr* olsun (Elçin, 1998, s.286).

4. Ateş-Âşık

Gevherî, ateş metaforunu bazen de kendisiyle özdeşirir. İçinde bulunduğu aşkın tesiriyle yandığını ifade ederken çıkardığı ahları dumana benzeterek kendini ateşle bir tutar. Bazen de cihanı yakacak bir ateş olarak kendi halini anlatır. Bazı dörtlüklerde çektiği acıyla ağlarken gözyaşlarının ateş olduğunu dile getirir.

Mâlik-i hüsnüne olmuşum hayran

Vücutum olmakta *âteş-i suzan*
Merhamet etmezsin ağlarım her an
Gözlerim yaşını Ceyhun edersin (Karasoy vd, 2017, s.12).

Seherde salınır mâhım
Çıkar aheste aheste
Durmayıp *ateş-i ahım*
Tüter aheste aheste (Elçin, 1998, s.473)

Gör bu çarh-ı gaddar n'eyledi bize
Cihanı *yakarım* başlarsam söze
Yüce dağlar perde olunca göze
Firkatinle hâlim bilmem nic' olur (Karasoy vd, 2017, s.14).

Gevherî bazı dörtlüklerde Leyla ve Mecnun hikâyesine telmihte bulunarak kendini Mecnunla özdeşleştirir. Aşağıdaki dörtlüklerde ise mecnun sözcüğünün deli, aklını yitirmiş, kendinden geçmiş gibi anlamlara da uygun düşecek biçimde kullanmış, îhâm sanatı yapmıştır.

Muhabbet câmını nüş idüp kandım
Vücutum tutuşup kül olup *yandım*
Düşeli aşkına Mecnun'a döndüm
Şimdi vatanımız çöldür efendim (Elçin, 1998, s.731).

Küh-i aşk içre Mecnun'dan beterken
Cismim *yanar* dūd-ı âhım tüterken
Benim kendi derdim bana yeterken
Dost için tuttuğum mâtemler nedir (Elçin, 1998, s.342).

Cismim içre cânım zâr idüp öter
Dildedir *ateşim* dumanım tüter
Gördüm âşıkları Mecnun'dan beten
Yârdan ağlar birin şâd bulamadım (Elçin, 1998, s.177).

Gevherî şiiirlerde aşğın simgesi olan bülbülün güle yani sevgiliye olan aşkıyla yanmasını yine ateş metaforunu kullanarak anlatır. Burada bülbül ile kendini özdeşleştirir.

Aşkının elinden *yandın*
Cihâna velvele saldın
Bu gün mestânesin içtin
Yâr elinden dolu bülbül (Elçin, 1998, s.489).

Acaplaman beni beğler ağalar
Beni böyle gezdiren ahd ü emandır

Sinemın başında *şem'alar yanar*
Söyünmez *ateşim* derdim yamandır (Karasoy vd, 2017, s.17).

Eşk-i hasret ile didem âsiyablar dönderir
Korkarım âhım *odundan* bir gice âlem *yanar*
Hün-ı dil ile yüzüpümmid-i lutf ile sunar
Arzıhalin Gevherî divâna Sultânım benim (Elçin, 1998, s.583).

5. Ateş-Rakip

Gevherî, şiiirlerinde az da olsa ateşle rakip arasında da ilgi kurmuştur. Çünkü aşğın içinde bulunduğı ateşin sebebi bazen rakiptir. Rakip, aşğın nazarında kötü olan kişidir. Şiiirlerde sevgiliye kavuşmada engel motifi olarak görülür.

Şol yâre kim ani sevdiğim yâre
Merhem-i Lokman'dır bana o yara
Rakip ile vardık rûberû yâre
Bana didi sen dur *nâre o yana* (Elçin, 1998, s.29).

Çıkarmasın beni derun-i dilden
Ben ona âşıkım cân ü gönülden
Onun hasretiyle ağyar elinden
Rüz ü şeb *yanmada* sinemde *nârım* (Elçin, 1998, s.188).

Yaktı bağrımızı kebab eyledi
Canımıza dürlü azab eyledi
Şimdi vücudumuz türab eyledi
Akıbet kül etti şu ağyar bizi (Elçin, 1998, s.132).

Rakiple ateş arasındaki ilişki bazı şiiirlerde aşğın rakibe bedduası şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Gevherî'yi koydun figan içinde
Vücudun çürüsün zindan içinde
Âh edip gezesin cihan içinde
Öldüğ(ün)de kabrin *nâr* ola rakib (Karasoy vd, 2017, s.17).

Ol hub cemalindir aklım şaşırın
Ciğerciğim kebab edip pişiren
Beni sevdiğimden ayrı düşüren
Dilerim kim yeri yurdu *nâr* olsun (Karasoy vd, 2017, s.12).

Düd-ı âhım ol adüyü eyledi yârdan irak
Semtini göstermez idim dideye olsa yasak

Bir yanında kûy-ı dilber bir yanı *nâr-ı fırak*
Ol rakibin meskeni a'raf şeklin bağlamış (Elçin, 1998, s.604).

6. Diğer kullanımlar

Gevherî geleneğe uygun olarak şiirlerinde büyük oranda beşeri aşkı anlatır. Ancak onun pek az şiiri farklı konularla ilgilidir. Bunlar arasında tespit edilen ateş metaforunun kullanımları da şu şekildedir.

Aşağıdaki şiirin dini-tasavvufi halk şiiri etkisinde yazılmış olduğu düşünülebilir. Dörtlükte Hz. Muhammet, Hz. Ali'ye atfen Haydar ve onun kılıcı Zülfikar geçmektedir. İslamiyet yolunda yapılan gazalarda kâfirlere ateş saçmak isteğinin dile getirildiği bu örnekte ateş hem maddi hem manevi anlamlar içermektedir.

Han Mehemmed'tir İskender misali
Seyfi Zülfikardır Haydar misali
Gaziler her biri ejder misali
Küffara *ateşler* saçmak isteriz (Elçin, 1998, s.15).

Tasavvuf konulu bir başka şiirinin içinde yer alan aşağıdaki dörtlükte ise Hz. Adem'in cennetten çıkarılma kıssasına ve ateşten yaratılmış olan şeytanın topraktan yaratılan Adem'e secde etmeyi reddedişini konu alan kıssaya telmihte bulunmuş, aşık ile maşuk nur iken aşığı yakan ateşin aslının ne olduğunu sorgulamıştır. Bu dörtlükte ateş ile şeytan arasında bir ilgi kurulduğu görülmektedir.

Dergâh-ı izzettinden şeytan dür iken
Âdemin mekânı cennette hür iken
Âşık ile ma'şuk vâhid nûr iken
Yakan pervâneyi nârın aslı ne (Elçin, 1998, s.67).

Gevherî, ateş metaforunu nadiren faklı tamlamalarla da kullanmıştır. Mihnet ateşi, gam ateşi, sohbet ateşi, işret ateşi, gayret ateşi, şiddet ateşi gibi.

Nâr-ı mihnet ile kameti nunum
Payimal-i cismi ömr-i gerdunum
Âşık-ı zülf-i Leyla ile Mecnûnum
Gönlüm eğlencesi bir dildarım yok (Karasoy vd, 2017, s.14).

Her bâr *âteş-i gamla* yanarım
Ne çâre elimde yok ihtiyârım
Kalmadı zerrece sabra karârım
Lebleri mercânım ne zaman gelür (Elçin, 1998, s.397).

Yaktı cismim dilberâ evvelki *sohbet âteşi*
Câna te'sir eyledi gittikçe *işret âteşi*
Bir refik yoktur ona da arz idem ahvâlimi
Dünyâda müşkil hâl imiş yârı *gayret âteşi* (Elçin, 1998, s.575).

Sonuç

Gevherî şiirlerinde aşkı dile getirirken “ateş” metaforundan sık sık yararlanmıştır. Farsça kökenli ateş sözcüğü Gevherî'nin şiirlerde bazen nâr, bazen od sözcükleriyle ifade edilirken çoğu zaman yanmak fiiliyle ilişkili olacak biçimde kullanılır. şiirlerde geçen “ateş” gerçek anlamıyla ilişkili olacak şekilde daha çok benzetmeler ve mecazlarla karşımıza çıkar. Ateş, somut bir varlık olmaktan ziyade soyut kavramları karşılamak üzere kullanılır. Aşk, ayrılık, elem, hasret gibi duyguları ve bu duyguların âşıkta bırakmış olduğu acıyı ifade etmek üzere çoğunlukla “ateş” metaforunun tercih edildiği görülür. Ateş unsurunun şiirlerde bu kadar çok yer almasında, elbette bünyesinde barındırdığı özellikler etkili olur. Özellikle yakıcı etkisi ile aşk ıstırabını anlatmada oldukça uygun bir metafor olarak sıkça tercih edilmiştir. İncelenen örneklerde ateş en fazla ayrılıkla ilişkilendirilmiş, daha sonra sırasıyla, aşk, sevgili, âşık ve rakiple ilgili farklı durumların ifadesinde kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen 1006 şiirden şükrü Elçin yayınında 158 şiirde toplam 175 dörtlükte kullanılan ateş ve çağrışımları, Karasoy vd. yayınındaki 54 şiirin 19'unda geçen 22 dörtlükte ve Sarıvanova yayınındaki 7 şiirin 2'sinde bulunan 3 dörtlükte tespit edilmiştir. Gevherî bu metaforu aynı şiir içinde bazen birden fazla dörtlükte kullanmıştır. Bununla beraber bazen aynı dörtlük içinde dahi birden fazla bu metafora rastlanmaktadır. Gevherî'nin şiirlerinin içinde çok sayıda ateş ya da ateşle ilişkili söz varlığı kullandığı tespit edilmiştir. Bu şiirlerde kullanılmış olan ateş metaforunun sıklığı Gevherî'nin şiir yaratımında ateşin vazgeçemediği bir unsur olduğunu göstermektedir. Gevherî gerek aşkın, gerek ayrılığın, gerek aşğın, gerek sevgilin, gerekse rakibin hallerini anlatırken sıklıkla ateşle ilişkilendirerek daha güçlü bir imge yaratmıştır. şiirleri incelendiğinde Gevherî'nin söz ustası bir âşık olduğu hemen fark edilmektedir. Sonuçta bu ustalık kendi döneminden bu zamana kadar yaşanan süreç boyunca başka şairlere ilham vermiş olmasının da nedenlerinden biridir.

Kaynakça

- Artun, E. (2008). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi Yayınları.
- Bachelard, G. (1995). *Ateşin Psikanalizi* (Çev. Aytaç Yiğit). Ankara: Bağlam Yayınları.
- Bachelard, G. (2008). *Mumun Alevi*. (Çev. Ali Işık Ergüden). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Elçin, ř. (1998). *Gevherî Divânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. Sema Rifat), İstanbul: Simavi Yayınları.
- Karasoy, Y., Yavuz, O., Yılmaz, İ. (2017), “Gevherî Divanına Katkılar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.42, s.1-22.
- Nayir Ekinci, H. (2017), “Divan şiirinin Ateşten Kıyafetleri”, *International Journal of Language Academy*, S.5/1, s.401-409.
- Ögel, B. (1971), *Türk Mitolojisi* (Cilt 1), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü*. (25 b.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sarıvanova, İ. (2007), “Barışın Güzel Yüzü Aşk: Bir XIX. Yüzyıl Elyazma Mecmuasında Gevherî'nin Bilinmeyen şiirleri Üzerine Düşünceler”, *ICANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül 2007. Ankara.
- Tanyu, H. (1991). “Ateş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 4, s. 52-5) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.

EK: Gevherinin Şiirlerinde Tespit Edilen Diğer Örnekler:

Çalışma kapsamında incelenen 1006 şiir arasından çalışmanın ana metninde yer verilmeyen örnekler, çalışmadaki sınıflandırma başlıkları kullanılarak ek bölümünde sıralanmıştır.

1. Ateş - Ayrılık

Gözlerimin yaşı deryâya akar

Hicran ateşleri sînemi yakar

Ağladıkça âhım göklere çıkar

Ağam dağlar başı duman oldu gel (Elçin, 1998, s. 152).

Mahşerde şehâ bir ulu divân olacaktır

Her an olacaktır

Hicr *âteşine* sîneler uryan olacaktır

Sûzan olacaktır (Elçin, 1998, s.627).

Çün bizi ferdâya saldın nazlı yâr şimdengerü

Başıma sahn-ı belâdır bu diyar şimdengerü

Ol yüzü gül gonce-fem açmaz dehâhın söylemez

Hemdemimdir *nâr-ı hasret* âh ü zâr şimdengerü (Elçin, 1998, s.606)

İşimden gücümden oldum âvâre

Hasretinle yaktım cismimi *nâre*

Bulunmaz derdime gayri bir çâre

Yolunda cânımı vermeden gayri (Elçin, 1998, s.122).

Tâkatim kesti vücudum *yaktı hicrânım* benim

Boyanır gülğûna her şeb çeşm-i giryânım benim

Âlemi gavgâya verdi âh u efgânım benim

El-amân ey gamzesi cellâd amân insâfa gel (Karasoy vd, 2017, s.15).

Ney gibi zârım var sînem harabtır

Nâr-ı hasret ile ciğer kebaptır

Bîçâre gözetmek azîm sevaptır

Meded bize sınık gönül sarıcı (Elçin, 1998, s.78).

Gevherî ölürsem ben bu mihnetle

Şikâyet ideyim Hakk'a hasretle

Helâl etmem dostum *nâr-i firkatle*

Yakup vücudumu kül ettüğini (Elçin, 1998, s.118).

Biz geçtik irmeden devr-i devlette
Kail idik şeb-i nigâh-ı firkatte
Pervâne-veş yandık nâr-ı hasrete
Nevâsâz-ı Feryad olmadık kaldık (Elçin, 1998, s.140).

Firâkına tâkat getirmek muhal
Kalmadı kulunda zerrece mecal
Gel eyle hâtırım bir kerre sual
Koma nâr-ı firkatte efendim beni (Elçin, 1998, s.112).

Tâliim ezelden çün oldu magbun
Müsâid olmazsa bu çarh-ı gerdun
Firâkına yandı bu dil-i zebun
Koma nâr-ı firkatte efendim beni (Elçin, 1998, s.112).

Gevheri der daldım bu gam bahrına
Tahammül kalmadı dostun kahrına
Azm eyleyüp gelsün cây-ı vashna
Koma nâr-ı firkatte efendim beni (Elçin, 1998, s.112).

Gevherî der bu gün baştan aşırđı
Hicran ateşiyle bağrım pişirdi
Elim sundukça meyvesin düşürdü
Meyvesin verdiğim dal bana düşman (Elçin, 1998, s.227).

Ah ile efganım göklere çıktı
Gel yeter ağlattın beni şad eyle
Hasretinle ateşi cismimi yaktı
Sevindir lütfunla adl-i dâd eyle (Elçin, 1998, s.55).

Terahhum kıl yeter ağlattın beni
Yakma hier oduna bu cân ü teni
Gevherî öldürür âkbet seni
Böyle geç geç gelüp tez tez gidişler (Elçin, 1998, s.320).

Bağrım kebab etti ateş-i firkat
Sözünde âlem var zâtında haslet
Müyesser olmazsa cihanda vuslat
Uzaktan cemâlin gördüğüm yeter (Elçin, 1998, s.326).

Bîmarım aşkınla hayli zamandır
Hasta dile sıhhat ne zaman gelir
Ateş-i hicrinle hâlim yamandır
Aceb dem-i vuslat ne zaman gelir (Elçin, 1998, s.365).

Aldırım aklımı zayi oldu fikrim
Mest-i aşk olmuşum bilmezim şükürüm
Gevherî der her dem dilimde zikrim
Nâr hicre *yandı*m ne zaman gelür (Elçin, 1998, s.400).

Bîmâr-ı aşkınım hayli zamandır
Hasta- dil'e sıhhat ne zaman gelür
Ateş-i hier ile hâlim yamandır
Aceb dem-i vuslat ne zaman gelür (Elçin, 1998, s.400).

Cemâlin gördükçe artar cünunum
Ateş-i hicrinle yanar derünüm
Lütf idüp de yıkma kalb-i mahzûnum
Yakmasın vücûdum nâre böyle yaz (Elçin, 1998, s.449).

Gevherî ümidim Hak'tan
Yandı bu bağrım firaktan
Ey efendim derd-i aşktan
Ölürüm kimseler bilmez (Elçin, 1998, s.550).

Hicr-i ruhsârınla *âteşler* bıraktın cânıma
Dağları yaktın sitemle sîne-i uryânıma
Hâsılı kâr eyledi aşkın dil-i süzânıma
Vechi var *yansın* yakılısam aşk ile sultânıma (Elçin, 1998, s.554).

Dil-rübâlar içre öyle bir sehî kamet mi var
Mufassal cevr ü cefânı çekmeğe tâkat mı var
Nâr-ı hicrinden efendim bir nefes râhat mı var
Ah ü Efgan bir yana gözyaşı deryâ bir yana (Elçin, 1998, s.556).

Bilmem şu feleğe neyledim nittim
Gam zehrini sundu bana nûş ittim
Gel iriş sevdiğim işte ben gittim
Koma *nâr-ı firkatte* efendim beni (Elçin, 1998, s.112).

Sevdiğimden ayrılah bir aceb hâletteyim
Nâr-ı firkat yaktı cismim cânıma kâr eyledi
Gitti ol Lokmân-ı derdim ben buna hayretteyim
Derd-i serler cüşa geldi kendin izhar eyledi (Elçin, 1998, s.566).

Bu dil-i biçare aldandı senin ikrarına
Bülbül-i şeydâ gibi düştü gül-i gülzarına
Gevherî biçâreni *yakma* firakın *nârına*
Dilberim cânım efendim hânümânım gel görün (Elçin, 1998, s.593).

Yaktı beni *hicr oduna* o *yanmaz*
Ya ne dersin merhametsiz o yâre
Sabah oldu feryâdımdan uyanmaz
Umarım ki bülbül öte uyara (Elçin, 1998, s.719).

Her gördükçe yüzünü döndürür
Mecmun ider seni dağa gönderir
Hicran ateşine yakup yandırır
Vücudun *yakıcı nârı* neylersin (Elçin, 1998, s.737).

Yakar iken cismim *âteş-i hicran*
Ben iderken böyle derd ile Efgan
Ey gamzesi cellâd âfet-i devran
Başı cânı koyup kande gidersin (Elçin, 1998, s.267).

Ben sevmedim senden gayrı dilberi
Kerem eyle isnad itme ey peri
Barışalım gele efendim gel beri
Yaktı bağrım hasret ile *nâr* benim (Elçin, 1998, s.206).

Melâmet hırkasın başıma çektim
Nâr-ı hasret ile sînemi yaktım
Ağlayu Ağlayu gözlerden çıktım
Gelüp kanlı yaşım silmedin gittin (Elçin, 1998, s.275).

Derûnumda derdler eylemez sükûn
Nâr-ı firkat yaktı sînemi bu gün
Sel oldu hasretle çemimin yaşı
Yârimi görmedim üç gündür bu gün (Elçin, 1998, s.291).

Bendenin akılcığın şaşırıp
Ciğerciğim *hicr oduna* pişirüp
Ya neylersin beni derde düşürüp
Çün kapunda nice nice kulun var (Elçin, 1998, s.306).

Bahr-ı Ceyhun gibi yeter çağlattın
Firâk ateşiyle ciğer dağlattın
Eğer âşık isen yeter ağlattın
Var çeşmimi yâre sildir efendim (Elçin, 1998, s.197).

Benden selam olsun şol nazlı yâre
Beni mahzun etti kendi şâd olsun
Firkat ile *yaktı* sînemi nâre
Efendim işidüp ber-murad olsun (Elçin, 1998, s.279).

Her gördükçe yüzün.....döndürür
Mecnun ider seni dağa gönderir
Hicran ateşine yakup yandırır
Vücudun yakıcı *nârı* neylersin (Elçin, 1998, s.270).

Kime feryad idem cânan elinden
Yandı bağırıcığım *hicran* elinden
Çarhın siteminden devran elinden
Sararup gül benzim soldu neyleyeyim (Elçin, 1998, s.211).

Âşık olup ben bu aşka düşeli
Ciğer kebab *hicr oduna* pişeli
Gül yüzlü yâr bizden ayrı düşeli
Bülbülüm gülşende zâr bizim için (Karasoy vd, 2017, s.16).

Nâr-ı hasret ile *yanup* pişenin
Tütünü tüter yüreciği kar olur
Her kişiler öyle hâcet bitürmez
Âdem olan âdem hakkı yetürmez
Değme yiğit kötü sözü getirmez
Kocalıkta nâmus ile âr olur (Elçin, 1998, s.385).

.....

.....

Beni hicran ateşine

Yakan dilber sen kiminsin (Elçin, 1998, s.757).

Âteş-i hasretle oldu mürğ-i dil âşüfte-hâl

Küy-i yâre varmağa yok zerrece tende mecâl

Artmada günden güne cism-i zâifimde melâl

Gevherî' ye bir nazar kıl vâdi-i hayrettim (Elçin, 1998, s.586)

Bana mı virdin cefâ vü mihneti ey çarh-ı dñn

Tende râhat yok dü çeşmimden akar seylâb-ı hñn

Dil firâş-ı firkatte düştü yanar cânâ bütün

Ey efendim yalnız kaldım gam-i firkatheyim (Elçin, 1998, s.585).

Gevherî de çeksin nâr-ı hicrânı

Gülmek yoktur amma ağlasam bâri

Cânan yanağından bir bergüzârı

Ne yâr kendi verdi ne alabildim (Elçin, 1998, s.193)

Azm-i rah eyledim elvedâ seni

Muhalif yere saldı rüzgâr beni

Yitirdim kendimi Mecnun'a döndüm

Koma nâr-ı firkatte efendim beni (Elçin, 1998, s.112)

Ol nâr-ı hasretle bağrımı delüp

Görüp düşmanlarım halime gülüp

Hiçbir dostum yok ki yanıma gelüp

Dediler derdimend kaldı ne çare (Elçin, 1998, s.72)

Nazlı dilber bizden olalı yasak

Bülbül dâimzâre alştık

Bizi ihrak itmez âteş-i fırak

Biz semender misli nâre alşık (Elçin, 1998, s.142)

Bağrım deldi tîr-i firkat-i cânan

Aceb mi olursa ney gibi nâlan

Bâl ü perin yakup ateş-i hicran

Düştü pervâne-veşnâre gönlümüz (Elçin, 1998, s.461).

Gamze sertizin eylerse vücūdum dağ dağ
Ateş-i firkat Yakup beyt-i dile çerag
Aşıkım bin pâre etsen gelmezim billal ferağ
Ten benim cânım senin kurban benim ferman senin (Elçin, 1998, s.589).

Ağlamaktan görmez oldu bu gözüüm
Hasret ateşine yanmakta özüm
Unutma Gevherî'yi ey iki gözüüm
Hasretinle hâlim bilmem nic' olur (Karasoy vd, 2017, s.14).

2. Ateş – Aşk
Şunda bir dilbere gönül düşürdüm
Âlemin ağyârı hesaba gelmez
Aşkın ateşiyle bağrım pişirdim
Bu *derdimin nârı* hesaba gelmez (Karasoy vd, 2017, s.8).

Aşk oduna beni sen *yandırırısın*
Cefâ edip candan *usandırırısın*
Yeminler eyleyip *inandırırısın*
Bilmez mi sanırısın yalan andını (Elçin, 1998, s.117).

Aşkın *ateşinden* uğradım derde
Gönlüm sararıyor üç yedi yerde
Yârimin hayali(n) görende bir de
Bu *gamların nârı* hesaba gelmez (Karasoy vd, 2017, s.8).

Âşıkta kıldığın başka fen gibi
Görmemiştin kalbi âhen sen gibi
Aşk *ateşi ... yaka* ben gibi
Açılan güllerin sola bir zaman (Elçin, 1998, s.225).

Sevdiğim aşk ile düşmüşüm *nâre*
Ciğer kebab oldu dil pâre pâre
Seher yeli uğrar mı nazlı yâre
Seher yellerinden mektub gözlerim
Gözleri âhûdan selâm gözlerim (Elçin, 1998, s.209).

Aşkın *ateşine* beni yandırur
Garib bülbül gül dalına kondurur
El üstüne şeftaliler gönderür

Gözlerim ki ayva narım gelmedi (Elçin, 1998, s.92).

Der Gevherî düştü gönlümüz *nâre*
Aşkın ateşinden oldu biçare
Çünkü gönlün yoğ-idi hey kaşı kare
Ya benim gönlüm alup neyledin (Elçin, 1998, s.251).

Lâf değildir dostlar bu söz inanın
Aşkına düşeli ol nev-civânın
Aşk ateşine düşüp *yananın*
Bağrı kebab imiş bilmezdim evvel (Elçin, 1998, s.154).

Gevherî dağ başında Mecnûn oldum
Nâr-ı aşkın ile sararıp soldum
Merhamet kıl efendim işte öldüm
Hasret kıyâmete kahr mı bilmem (Elçin, 1998, s.174).

Gevherî aşkınla dâim ider zâr
Aşkın ateşi eşeddü minennar
Tig-ı gamzen ile hezar yaram var
Gel yetiş derdimin Lokmân-ı sensin (Elçin, 1998, s.263).

Bilenler desinler bu bir âşıktır
Ateş-i aşk ile *bağrı yanıktır*
Cümle âşıklardan bu bir sadıktır
Sevdiği bir gül-i ra'nâ desinler (Elçin, 1998, s.316).

Hub cemalin firdevs-i a'lâ bağıdır
Yüreğimde yanan *aşkın nârıdır*
Hafta hemen doğmuş ayın biridir
Őevk-ile âlemi boyar bu gözler (Karasoy vd, 2017, s.15).

Gevherî kapunda hizmete bakar
Nâr-ı aşkın ile sinesin *yakar*
Bellere karışmış çağlayıp akar
Bu çeşmimin yaşı seller içinde (Elçin, 1998, s.44).

Ateş-i aşk bağrım eyledi kebab
Çektiğim felâket olunmaz hisab
Nazından yüzüne eylemiş nikab

Benim heman şimdi derdim yenile (Elçin, 1998, s.52).

Acep *nârı aşkın* eylemiş te'sir
Sevdiğim sinesin açmış geliyor
Nicelerin eylemiştir der-zencir
Perçemin rüyuna saçmış geliyor (Elçin, 1998, s.375).

Hicr-i gamın ile şaşırđım beni
Aşkın ateşiyle bişirdim beni
Ne aceb sevdâya düşürdüm beni
Ya ben seni Hakk'a salamaz mıyım (Elçin, 1998, s.190).

Sihrine uğrattın şaşirttin beni
Aşk ateşi ile pişirdim beni
Bir aceb sevdâya düşürdüm beni
Ya ben seni Hakk'a salamaz mıyım (Elçin, 1998, s.190).

Dilde bir *ateştir* muhabbet derler
Bu aşka esirdir etfâl ü pirlere
Bir Mecnun'um bilmem gezdiğim yerler
Sahrâ mıdır hisâr mıdır çöl müdür (Elçin, 1998, s.396).

Derd-i *aşk ateşi* sinemde tüter
Arttı derdim evvelkinden beş-beter
Merhamet kıl bana el-aman yeter
Bedeni sinene sar keman- ebrü (Elçin, 1998, s. 431).

Dosttan bize sitem geldi
Aşk oduyla bağrım deldi
Dilber anın güldü
Bir o yanda bir bu yanda (Elçin, 1998, s.463).

Bak şu kalbimin işine
Saldı savdâyı başıma
Gece gün *aşk ateşine*
Yanarım kimseler bilmez (Elçin, 1998:550).

Varın söylen şu hayına
Girmesün benim kanıma
Bir *ateş* düştü cânıma

Tüterim kimseler bilmez (Elçin, 1998, s.550).

Kadrini bilmezsin ey mah âşık-ı sâdıkların
Ateş-i aşkın ile dâim sesi yanıkların
Öyle bir cenkeyledi ağyar ile âşıkların
Göresin çok kimseler meydâna serpilmiş yatar (Elçin, 1998, s.595).

Yürekte *yanıyor* aşkımın *nârı*
Yoluna harç ettim nâmus ü ârı
Ölmeden gül yüzün göreydim bâri
Hasret kıyâmete kalır mı bilmem (Elçin, 1998, s.728).

Ateş-i aşkınla *yandım* kebabım
Bilmem neye varır hal-i harâbım
Benden ayrılah ol la'l-i nâbım
Divâne olmuşum bil seher yeli (Elçin, 1998, s.106).

Aceb *nâr-ı aşkın* eylemiş tesir
Sevdiğim sinesin açmış geliyor
Nicelerin eylemiştir der-zencir
Perçemin rüyına saçmış geliyor (Elçin, 1998, s.748).

Söyünmez sinemde *ışkımın nârı*
Yolunda terk ettim namus u ârı
Ölmeden etsem seyr bir kerre bâri
Hasret kıyamete kalır mı bilmem (Karasoy vd, 2017, s.20).

Umudumu ben Mevlâ' ya bağlarım
Aşk oduna ciğercğim dağlarım
Gevherî der gice gündüz ağlarım
Al yanağı gonce gülden ayrıldım (Elçin, 1998, s.179).

Kül olur bu *aşkın nârına* yanan
Bel bağla sevdiğim sözüme inan
Bu kara sevdemiş cümleye kıyan
Dolandım bulandım aktım usandım (Elçin, 1998, s.180).

Derûnuma düştü *aşkın ateşi*
Yüzünü görenler neyer güneşi
Zülfün viran etmiş mülk-i Habeş-i

Onunçün çeşmine böyle hayranım (Elçin, 1998, s.182).

Işkın ateşine yandım kal oldum
Sen şah-ı hubanın abdalı oldum
Yitirdim aklımı hem deli oldum
Soyundum libasım girdim bu şala (Karasoy vd, 2017, s.20).

Âşıkların ah eyleyüp ağlasa
Aşk oduna sîneceğim dağlasa
Hep güzeller bir bir karşıma dursa
Cümlenin serdârı benli sevdiğim (Elçin, 1998, s.202).

Tütü-i güyâ lâl-i şeker-bârn gören
Bülbülü güş eylemez bir kerre güftârın gören
Şu reftar ile ol mâh-ı ruhsârın gören
Âteş-i aşkınla sūzan olmamak mümkün midir (Elçin, 1998, s.601).

Gelin hey yârenler söyletmen beni
Söyledikçe müşkil hâlim yamandır
Derūnumda *yanar* muhabbet *nârı*
Bizi böyle iden ahd ü amandır (Elçin, 1998, s.335).

Düştüm *ateşlere* durmaz yanarım
İçüp aşkın dolusundan kanarım
Müşkil işi ululara sorarım
Bilinmez gözleri mestim bilinmez (Elçin, 1998, s.445).

Acep *nârı* aşkın eylemiş te'sir
Sevdiğim sinesin açmış geliyor
Nicelerin eylemiştir der-zencir
Perçemin rûyuna saçmış geliyor (Elçin, 1998, s.375).

Gevherî der hayâline daldığım
Gice gündüz *ateşine* yandığım
Baş yastıkta gözüm yolda sevdiğim
Ağlarım sızlarım yârim gelmedi (Elçin, 1998, s. 92).

Ağazadem senden cüdâ düşeli
Hasretinle hâlim harab oldu gel
Ateş-i aşkınla bağrım pişeli

Ciğerim yanuben kebâb oldu gel (Elçin, 1998, s.150)

3. Ateş - Sevgili

Çünkü rahm etmezdin ah sözüme

Aşkınla ateşler yaktın özüme

Ya niçün evvelden güldün yüzüme

Ey benim Gevherî gel deyi deyi (Elçin, 1998, s.131).

Bu aşk senden oldu hakka bakınca

Çok sa'y ittim beni *nare yakınca*

Kalur musun böyle Deccal çıkınca

Bir zaman insafa gelürsün güzel (Elçin, 1998, s.158).

Haram oldu bana vuslat-ı didar

Çâresiz oluben kalmışım nâçar

Nâr itti menzirim çarh-ı sitemkâr

Rüz ü şeb sunmada tas ile semler (Elçin, 1998, s.298).

Vücutum aşkınla dağ dağ iken

Beni *aşkın ateşine* dağlatma

Yazıktır canım taze çağına

Ahım ile gözüm yaşın çağlatma (Elçin, 1998, s.28).

Düşenler dâima zâre

Kalur mu böyle biçâre

Yakanlar âşığı *nâre*

Yanar dostlar gafil olman (Elçin, 1998, s.503).

Dil (i) teşneleri firâk idersin

Zülâl-i vashna müştak idersin

Celâl-i nârmla ihrak idersin

Yakarsın büsbütün dünyayı dostum (Elçin, 1998, s.216).

Visâlınden mahrum eyleme beni

Yeter *yaktın nâre* bu cism ü teni

Kov rakibi gitsün azdırır seni

Yanıma gelmesün şeytan efendim (Elçin, 1998, s.194).

Vücûdum hânesin *yaktı yandırdı*
Bir celâlî gözü ile kaş ile
Kolum kırdı kanatlarım sındırdı
O pür-cefa bir ufacak taş ile (Elçin, 1998, s.53).

Yaktı beni *yaktı* nedir çaresi
Ak gerdana siyah zülfü yayılan
İşler bu sinemde zahmın yarası
Felek urdu beni hasret yayılan (Karasoy vd, 2017, s.17).

Böyle yüksek uçma şahin bakışım
Kondururlar seni kola bir zaman
Âşıkın sâdıkın *od'a yakışım*
Hiç lûtfun olur mu kula bir zaman (Elçin 1998: 225).

4. Ateş – Âşık
Aziz iltifatın râyegân ettin
Ateş-i sinemi gülistan ettin
Mahzun Gevherî'yi şâdüman ettin
Ey gonca dehânım aleyküm selam (Elçin, 1998, s.170).

Gözüm nuru ayrı düşeli senden
Gurbet illerinde ağlar gezerim
Rûz ü şeb *yanmada* sinemde *nârım*
Ve billâhi kaldı sende nazarım (Elçin, 1998, s.188).

Perde-nişin oldu ömrümün varı
Anınçün söyünmez *sinemin nârı*
Bana göstermeyen cemâl-i yârı
Hemen Hak'tan bulsun atasıdır hep (Elçin, 1998, s.295).

Muhabbet camını nûş idüp kandım
Vücûdum tutuştu kül olup *yandım*
Düşeli aşkınla mecnuna döndüm
Şimdi vatanımız çöldür efendim (Elçin, 1998, s.196).

Geçti ömrüm benim ah ü zâr ile
Yanar bu vücudum her bar *nâr* ile
Ağazadem sana intizar ile
Anca gün küşe-i gurbette kaldım (Elçin, 1998, s.179)

Ben o güzelin iline varmam
Varup derdli olmadan varmam nideyim
Nice bir *yanayım* dilber *nârına*
Yanup derdli olmadan *yanmam* nideyim (Elçin, 1998, s.210).

Ateşlere yanup kül oldu bu ten
Geceler subha- dek ah ederim ben
Dahi cânım insaf etmez misin sen
Cevr ü cefâ yeter oldu efendim (Elçin, 1998, s.194).

Tenim harab eder gam ile keder
Ahımın ateşi eflâke gider
Benim bu hâlime kimler rahm eder
Ciğerim hünedüp bağrım ezerim (Elçin, 1998, s.188).

Bana ta'n eyleme gelsen de vâiz
Terünümde olan *narı* bilmezsın
Tabibler derdimin eminden âciz
Vallahi sevdâ-yı yârı bilmezsın (Elçin, 1998, s.274).

Dökeyim çeşmimden nem nem üstüne
Yakayım dağları sînem üstüne
Bu elüm değil mi elüm üstüne
Bülbül inler gül açılır hâr ile (Elçin, 1998, s.53).

İvazdan değildir hâl-i derünüm
Ağladıkça didelerim *od* ağlar
Dağlara arz ittim hâl-i derünüm
Derün-i hâlimden gördüm *od* ağlar (Elçin, 1998, s.297).

Muhabbetin yar zülfüne bağlayıp
Aşkınla derya gibi çağlayıp
Ta subha dek *yanıp yanıp* ağlayıp
Senden gönüm alayım mı ne dersin (Saraıanova, 2007:1388).

5. Ateş – Rakip
Hakikat seversen doğrusun söyle
Ağladur mı kişi sevdiğin böyle
Ayda bir kez olsun merhamet eyle

Düşmanın bağrını *nâr* ile doldur (Elçin, 1998, s.633).

6. Ateş - Diğer

Dem-be-dem arttırdım âh u zârımı

Bana terkettirdin hem diyârımı

Elimden aldırдын nazlı yârimi

Yakup vücudumu kül ettin beni (Elçin, 1998, s.112).

Gevherî çoktur hakiki hüsnüne dünyâda eş

Bir muhabbetnâme ile bu sînem dağımıdeş

Şem'-i hüsnün arz ettikçe bu gönül pervâneveş

Yanmağa yakılmağa ol *nâr-ı şiddet ateşi* (Elçin, 1998, s.575).